

ATROF-MUHIT MUAMMOLARIDA TA'LIM QANDAY ROL O'YNAYDI?

*Mamasoliyeva Gulchexra Abduxalilovna, Muxiddinova Marjona
Andijon davlat chet tillar instituti*

Aholining atrof-muhit muammolari bo'yicha xulq-atvoridagi o'zgarishlarni rag'batlantirishi mumkin bo'lgan jamoat harakatlarining dastaklari orasida pul rag'batlantirish shakllari (masalan, ifloslantiruvchi moddalarni soliqqa tortish yoki qayta tiklanadigan energiyadan foydalanuvchilarni subsidiyalash) faqat ularni qo'llash muddati davomida samarali bo'ladi va davlat byudjetlariga juda bog'liqdir. Ta'lim xuddi shunday samarali bo'lishi mumkin va doimiy ta'sirga ega bo'lishi mumkin.

Bir qator tadqiqotlar rasmiy (ta'lim va maktabda ta'lim orqali) va norasmiy (oilaviy sotsializatsiya orqali) ta'lim atrof-muhit muammolariga to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita ta'sir ko'rsatishi mumkinligini aniqladi, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilishning individual xatti-harakatlariga ham ta'sir qilishi mumkin. Ta'lim va atrof-muhit muammolari o'rtasidagi bog'liqlik turli xalqaro tadqiqotlar (PISA tadqiqotlari, Jahon qadriyatlar tadqiqoti) tomonidan o'rnatiladi.

Bu ta'limning yuqori darajasi atrof-muhitning yomonlashuvi bilan bog'liq xavflarni tushunishni yaxshilashini va natijada tabiiy resurslarni saqlash zarurligiga ishonirishini ko'rsatdi. Umuman olganda, ta'lim, xususan, atrof-muhit fanlari yoshlarning atrof-muhitga nisbatan xatti-harakatlariga to'g'ridan-to'g'ri qisqa muddatli ta'sir ko'rsatishi va ular bo'ladigan kattalarga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu avlodlar ta'siri ham avlodlararo ta'sir ko'rsatishi mumkin, bunda yoshlarning xatti-harakatlaridagi o'zgarishlar ota-onalarga ijobiy bilvosita ta'sir ko'rsatadi, ular o'z navbatida o'zlarining xatti-harakatlarini o'zgartirishga moyildirlar.

Ta'limning atrof-muhitga bo'lgan munosabatiga real ta'siriga kelsak, ta'lim darajasi yuqori bo'lganda ularni kuzatish ehtimoli kattaroq ko'rinadi. Biroq, bu natijalar tahlilda o'tkazib yuborilgan o'zgaruvchilar yoki kompensatsiya effektlari mavjudligi sababli malakali bo'lishi kerak. Hatto o'qimishli bo'lsa ham, odamlar o'zlarining iste'mol harakatlarining ekologik oqibatlarini hisobga olishlari mumkin, ammo ijobiy oqibatlarga olib keladigan xatti-harakatlarni boshqalar bilan ko'proq zararli oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Shunday qilib, ba'zilar iqlim o'zgarishidan xavotirda ekanliklarini e'lon qilishlari mumkin va masalan, fotoalbom yoqilg'ilarga yoki individual avtomobil sayohatlariga bog'liq bo'lgan isitish texnologiyalarini saqlab qolishlari mumkin. Ular, shuningdek, ular tez-tez duch keladigan yoki sezgir bo'lgan ekologik muammolar turlaridan ko'proq tashvishlanishlari va boshqalarga nisbatan xatti-harakatlarini o'zgartirishga, xususan, ushbu kompensatsiya effektlari orqali kamroq moyil bo'lishlari mumkin. Nihoyat, atrof-muhit bilan bog'liq muammolarning ifodasi har doim ham tegishli xatti-harakatlar bilan kuzatilmaydi, uni amalda qo'llash uchun harakatlar talab etiladi. Ushbu nuanslarga "ekologik ta'lim" nima ekanligini, shuningdek, xulq-atvordagi doimiy o'zgarishlarni kuzatish uchun umumiy ta'limning davomiyligini aniqlash zarurati qo'shiladi.

"Avlod 2013" so'rovining Barqaror rivojlanish modulidan foydalanishga asoslanib, ushbu Serek qisqacha ma'lumoti ta'lim va boshqa demografik omillarning atrof-muhitga sezgirlikka ta'sirining tadqiqotiy tahlilini taklif etadi va atrof-muhitga oid tashvishlar turlariga qarab turli xil ijtimoiy-demografik profillarni ajratib ko'rsatadi.

Ta'lim profili atrof-muhit sezgirliği uchun muhim ko'rinadi. Darhaqiqat, ta'lim xususiyatlari ijtimoiy xususiyatlardan ko'ra ko'proq ekologik tashvishning umumiy profilini belgilaydi. Atrof-muhit bo'yicha oliy ma'lumotga ega bo'lgan oliy ma'lumotli odamlar iqlim o'zgarishi va suv ifloslanishi kabi global muammolarga nisbatan sezgirroq. Bu profil yuqori ijtimoiy kelib chiqishi qizlar va bolalar orasida keng tarqalgan. Kamroq ma'lumotga ega va atrof-muhitni o'rganish bilan shug'ullanmagan odamlar chiqindilarning ko'payishi, shovqin va havo ifloslanishi kabi mahalliy tashvishlarga ko'proq sezgir.

Boshlang'ich maktabdan to o'rta maktabgacha ogohlikni bosqichma-bosqich oshirish, boshqa fanlarni ham unga qiziqishga chorlash va pirovardida mavzuni chuqurroq o'rganish uchun faqat "Hayot va Yer haqidagi fanlar" faniga tayanish rejalashtirilgan.

Atrof-muhit orqali ta'lim intizomli pozitsiya bo'lib, u bilim olishga yoki xulq-atvorni o'zgartirishga intilmaydi, lekin u "shaxsiy rivojlanish manbai bo'lgan atrof-muhitni jismoniy va hissiy jihatdan o'zlashtirishga" qaratilgan.

Sayyoramizni himoya qilish barcha avlodlarga tegishlidir. Binobarin oqsoqollarning roli esa yoshlarni ekologik sabablar haqida xabardor qilishdan iboratdir. Xoh maktabda, xoh uyda, xoh universitetda hozir yoshlar bilan ekologiya haqida suhbatlashish dolzarb masaladir.

Yoshlikdan yaxshi amallarni o'tkazish va xabardorlikni oshirish bolalarga sayyorani asrash muhimligini tushunish imkonini beradi. Qiziqarli vositalar va ozgina tasavvur tufayli yoshlarning ekologik tarbiyasi shakllantirish har bir pedogogning asosiy vazifasi bo'lib qolishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mamasoliyeva Gulchexra Abdukhaliyovna. Comparative phonetics of French and Uzbek sounds (as example of French and Uzbek languages) - Евразийский научный журнал, 2020
2. Abdukhaliyovna, M. G. (2023). Importance of modern pedagogical technologies in teaching phonetics in higher educational institutions. *Journal of language and linguistics*, 6(4), 243-247.
3. Abdukhaliyovna, M. G., & Yèche, H. (2023). Accent in french and its role in speech. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(9), 125-128.

OLIY TA'LIM MUASSASALARDA LABORATORIYA VA AMALIY MASHG'ULOTLARNI YUKLAMASINI OSHIRISH ORQALI EKOLOGIK MUAMMOLARNI KELIB CHIQUISH VA OLDINI OLISH CHORA TADBIRLARINI O'RGANISH

*Sultanov A.I., Xalilov Olimjon
sultanovazizbek45@gmail.com
Jizzax politexnika instituti*

Bugungi kunda mamlakatimizda bir nacha yuzdan ortiq oliy ta'lim muassasalari yetuk oliy malumotli kadrlar tayyorlab kelmoqda. Bu oliygohlarni ichidaqator texnika yo'nalishlarida kadrlar tayyorlab kelayotgan oliygohlarda talabalarga to'rt yil davomida ijtimoiy gumanitar hamda mutaxassislik fanlardan ta'lim olib kelmoqdalar. Bugungi kunda butun dunyo oldidagi dolzarb muammolardan biri bo'lib kelayotgan ekologik muammoni kelib chiqish sabablari va uni oldini olish chora tadbirlari bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Bunda ekologik muammolarni oldini olish va qo'shimcha choralar ishlab chiqish uchun bilim, ko'nikma, izlanish va tajribalar kerak bo'ladi. Shunday ekan bunday izlanishlarni amalga oshirish uchun oliy ta'lim muassasalari o'qib bilim olib kelayotgan yosh tadqiqotchi, olimlarni kashf qilish uchun oliy ta'lim muassasasi o'quv dasturidagi fanlarga amaliy hamda laboratoriya mashg'ulotlari yuklamasini oshirish kerak sababi talabalar aynan mutaxassislik sohasida qanday muammolar borligi uni atrof- muhitga salbiy tasiri miqdori to'g'risida ma'lumotni amaliy yoki laboratoriya mashg'uloti darsida tajriba davomida ko'z bilan ko'rib sabablarini o'rganmaguncha ularda fanga sohaga qiqish bo'lmasligi mumkin.

Misol uchun; O'rganish natijalariga ko'ra, 20 daqiqa davomida "chuqur" oldidagi tiqilinchda 142 ta avtomobil 2,257 kg (taxminan 16 g/avtomobil), 500 m uchastkadagi 20 daqiqa davomida harakatlanayotgan avtomobillardan esa 20 000 baravar kam zararli moddalar chiqargan. Yo'lning holati atmosfera havosining holatiga malakali "sozlash" va ichki yonuv dvigatellarining to'g'ri ishlashidan kam bo'lmagan ta'sir ko'rsatadi [1].

Shu bois shahar sharoitida avtomobillarning harakatlanish va svetoforda to'xtab turish vaqtlarini optimal rejalashtirish lozim bo'ladi. Buning uchun transport vositasini bir chorahadan keyingi chorahagacha bo'lgan oraliqdagi harakatlanish vaqtini svetoforning yashil chirog'i yonishiga sinxronlash talab etiladi. Shunda avtomobilni chorahalardan qisman to'xtamay o'tishini kamayishi hisobiga salt ishlash rejimida turishini kamaytirishga erishish mumkin.